

TARIX FANINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Shodiyeva Maftuna Shokir qizi

Koson tumani 1-son politexnikumi tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarix fanini o'qitishda interfaol metodlardan samarali foydalanishning ahamiyati, ularning ta'lim jarayonidagi o'rni va afzalliklari tahlil qilingan. Politexnikumlarda tahsil olayotgan o'quvchilar uchun tarix darslarini zamonaviy pedagogik yondashuv asosida tashkil etish zarurligi asoslab berilgan. Shuningdek, "Aqliy hujum", "Klaster", "Insert", "Debat", "Rol o'ynash", "Tarmoqli jadval" kabi interfaol metodlarning dars jarayonida qo'llanilishi misolida o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tarixiy tafakkur, tahlil va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. Maqolada tarix fanini o'qitish jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi faol muloqotning ahamiyati hamda ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari ilmiy asosda ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: tarix fani, interfaol metodlar, politexnikum, ta'lim samaradorligi, aqliy hujum, klaster, debat, mustaqil fikrlash, tarixiy tafakkur, pedagogik texnologiya, innovatsion ta'lim.

KIRISH

Bugungi kunda dunyo miqyosida ta'lim jarayonida inson kapitalini rivojlantirish, mustaqil fikrlaydigan, yangilik yaratishga intiluvchi, analitik tafakkurga ega shaxsni tarbiyalash eng muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, tarix fanini o'qitish nafaqat o'tmish voqealarini yod olish yoki xronologik ketma-ketlikni o'rganish, balki o'quvchilarda tarixiy tafakkurni shakllantirish, ularni tahliliy fikrlashga, voqealar orasidagi sabab-oqibat aloqalarini anglashga o'rgatish jarayoni sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Politexnikumlarda ta'lim olayotgan o'quvchilar asosan o'rta maxsus ta'lim bosqichida, amaliy kasb-hunar yo'nalishlarida tahsil oluvchi, hayotiy tajribaga ega, kattaroq yoshdagi shaxslar hisoblanadi. Ularning tafakkuri, dunyoqarashi, hayotiy qarashlari maktab o'quvchilaridan farq qiladi. Shu bois tarix darslarini tashkil etishda faqat an'anaviy ma'ruza yoki hikoya shaklidagi darslar bilan chegaralanish o'quvchilarning faolligini pasaytiradi, ularni dars jarayonidan uzoqlashtiradi. Buning o'rniga, interfaol metodlar — ya'ni o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida o'zaro faol muloqot, fikr almashish, muhokama va bahsga asoslangan yondashuvlardan foydalanish — o'quv jarayonini jonlantiradi, ta'lim samaradorligini oshiradi.

Interfaol metodlarning asosiy maqsadi — o'quvchini dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishdir. Tarix fani bu borada eng qulay sohalardan biridir, chunki tarixiy voqealar, shaxslar, siyosiy jarayonlar, ijtimoiy o'zgarishlar, madaniy yutuqlar o'quvchilarni bahs-munozaraga chorlaydigan, ularning fikrini uyg'otadigan mavzulardir. Masalan, "Temuriylar davri madaniyati", "Jadidchilik harakati", "Ikkinchi jahon urushi

Date: 17th October-2025

sabablari” kabi mavzularda interfaol yondashuv o‘quvchilarning tahliliy fikrlashini va tarixiy voqealarga nisbatan o‘z pozitsiyasini shakllantirishini ta’minlaydi.

O‘zbekiston Respublikasida ta’lim tizimini modernizatsiya qilish, o‘qituvchilarning metodik salohiyatini oshirish va interfaol pedagogik texnologiyalarni joriy etish masalalari davlat siyosati darajasida e’tirof etilgan. Jumladan, Prezident qarorlarida ta’lim tizimini “shaxsga yo‘naltirilgan”, “faol ishtirokga asoslangan” o‘quv jarayoniga o‘tkazish zarurligi alohida ta’kidlanadi. Bu jarayon tarix fanini o‘qitishda ham yangicha yondashuvlarni, ilg‘or pedagogik metodlarni keng qo‘llashni talab etadi.

Interfaol metodlarning samarasi, ayniqsa, politexnikum sharoitida yanada yuqori bo‘ladi. Chunki bu turdagi ta’lim muassasalarida o‘quvchilar kasbiy bilim bilan bir qatorda umumiy madaniyat, ijtimoiy ong va tarixiy xotirani shakllantirishga ham e’tibor qaratishlari lozim. Tarix darslarida “aqliy hujum”, “debat”, “klaster”, “insert”, “tarmoqli jadval”, “muammoli savollar” kabi metodlardan foydalanish o‘quvchilarning bilimini mustahkamlaydi, ularda mustaqil izlanish, tahlil va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, interfaol metodlar yordamida o‘quvchi darsda o‘z fikrini erkin ifoda etadi, tarixiy dalillarni solishtiradi, ularni tahlil qiladi va yakuniy xulosaga keladi. Bunday darslarda o‘qituvchi faqat bilim manbai emas, balki yo‘naltiruvchi, maslahatchi, hamkor sifatida ishtirok etadi. Natijada, dars jarayoni o‘quvchi markazida kechadi, har bir ishtirokchi o‘z tajribasi va bilimini qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shunday qilib, tarix fanini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish — bu ta’lim mazmunini boyitish, o‘quvchilarning tarixiy tafakkurini rivojlantirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalashning eng samarali vositalaridan biridir. Interfaol yondashuvlar nafaqat bilim berish, balki shaxsni tarbiyalash, jamoada ishlash madaniyatini, tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini va hayotga faol munosabatni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

ASOSIY QISM

Interfaol metodlarning mohiyati va ularning ta’limdagi o‘rni. Interfaol metodlar — bu o‘qituvchi va o‘quvchi o‘rtasida o‘zaro hamkorlikda faol o‘rganish, fikr almashish va muloqotga asoslangan ta’lim usullaridir. Bu yondashuvda o‘qituvchi bilimni tayyor shaklda beruvchi emas, balki o‘quvchini izlanishga, tahlil qilishga, xulosa chiqarishga yo‘naltiruvchi maslahatchi rolini bajaradi.

Tarix fanida interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarni tarixiy faktlar va jarayonlarni shunchaki yod olishdan ko‘ra, ularni tahlil qilishga, solishtirishga, sabab-oqibat munosabatlarini aniqlashga o‘rgatadi. Bunday yondashuv, ayniqsa, politexnikum sharoitida — hayotiy tajribaga ega, amaliy fikrlovchi o‘quvchilar bilan ishlashda nihoyatda muhimdir.

Interfaol ta’limning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- o‘quvchilarning darsdagi faolligi oshadi;
- o‘z fikrini erkin bayon etish va himoya qilish ko‘nikmasi shakllanadi;
- tarixiy voqealarga tanqidiy yondashish imkoniyati paydo bo‘ladi;
- o‘quvchilar o‘rtasida hamkorlik va jamoaviy ishlash madaniyati rivojlanadi;

- o'qituvchi faoliyati natijadorligi ortadi, dars jarayoni jonlanadi.

Interfaol yondashuvlar o'quvchining "o'zi o'rganayotgan" faol sub'ekt sifatida ishtirok etishini ta'minlaydi. Bu esa o'quvchining motivatsiyasini oshiradi, tarix faniga nisbatan qiziqishini kuchaytiradi va o'z bilimiga tanqidiy nazar bilan qarashni o'rgatadi.

Tarix fanida qo'llaniladigan samarali interfaol metodlar

a) "Aqliy hujum" (Brainstorming) metodi. Bu metod darsning kirish yoki muhokama bosqichida o'quvchilarni faollashtirish uchun qo'llaniladi. O'qituvchi biror muammoli savol yoki mavzuni beradi, o'quvchilar esa tezkorlik bilan o'z fikrlarini bildiradilar. Masalan:

Savol: "Amir Temurning siyosiy faoliyati O'rta Osiyo tarixiga qanday ta'sir ko'rsatgan?"

O'quvchilar qisqa va aniq fikrlarini aytadi, o'qituvchi ularni umumlashtirib, to'g'ri xulosaga olib boradi. Bu metod tanqidiy fikrlashni, dalillashni va jamoada ishlashni rivojlantiradi.

b) "Klaster" usuli. Klaster – ma'lumotlarni grafik tarzda tizimlashtirish usuli bo'lib, tarixiy jarayonlar, shaxslar yoki davrlarni tahlil qilishda juda qulay. Masalan, "Renessans davri" mavzusida markazga "Renessans" so'zi yoziladi, uning atrofida "fan", "madaniyat", "adabiyot", "san'at", "falsafa" kabi yo'nalishlar ajratilib, har biri bo'yicha asosiy g'oyalar yoziladi.

Bu usul o'quvchilarga mavzuni vizual tarzda idrok etish, umumlashtirish va sabab-oqibat munosabatlarini ko'rishga yordam beradi.

c) "Debat" yoki "Munozara" metodi. Tarixiy voqealarni turli nuqtai nazardan baholash imkonini beruvchi usuldir. Masalan, "Rossiya imperiyasining O'rta Osiyodagi siyosati — taraqqiyotmi yoki mustamlakachilik?" mavzusida ikki guruh tashkil etiladi. Har bir guruh o'z fikrini dalillar asosida himoya qiladi. Bu jarayon o'quvchilarni mustaqil fikrlashga, tarixiy manbalardan foydalanishga va mulohazali bahs yuritishga o'rgatadi.

d) "Insert" texnologiyasi. Insert — matn bilan ishlashning samarali usuli bo'lib, o'quvchi o'qish davomida o'z fikrini belgilar orqali ifodalaydi:

- ✓ "V" – ilgari bilgan ma'lumot;
- ✓ "+" – yangi ma'lumot;
- ✓ "–" – tushunarsiz joy;
- ✓ "?" – qo'shimcha bilmoqchi bo'lgan ma'lumot.

Bu usul tarixiy matnlarni o'rganishda mustaqil o'qish va tahlil qilish ko'nikmasini rivojlantiradi.

e) "Venn diagrammasi" yoki "Tarmoqli jadval" metodi. Bu metod ikki tarixiy davr yoki shaxsni solishtirishda qo'llaniladi. Masalan: "Amir Temur davlati" va "Buxoro amirligi" siyosiy tuzilmasini taqqoslash orqali o'quvchilar o'xshashlik va farqlarni aniqlaydilar.

Bunday mashg'ulotlar o'quvchilarda mantiqiy fikrlash, tahlil qilish, tarixiy umumlashmalar chiqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Date: 17th October-2025

f) “Muammoli vaziyat” metodi. Bu usulda o‘qituvchi tarixiy hodisa yoki jarayon bo‘yicha muammoli savol beradi. Masalan: “XX asr boshidagi jadidchilik harakati o‘z davrida qanday ijtimoiy zaruratdan kelib chiqqan edi?”

O‘quvchilar o‘z javoblarini tarixiy dalillar bilan asoslab, muammoni hal qilish yo‘llarini taklif qiladilar. Bu yondashuv ularning tahliliy fikrlashini, sabab-oqibatni anglashini va mantiqiy xulosa chiqarish ko‘nikmasini oshiradi.

Politexnikum o‘quvchilari uchun interfaol metodlarning ahamiyati. Politexnikum o‘quvchilari kasbiy yo‘nalishli auditoriyadir. Shuning uchun tarix darslarini interfaol shaklda tashkil etish ularning hayotiy tajribasini o‘quv jarayoniga jalb etish, tarixiy faktlarni zamonaviy hodisalar bilan bog‘lash, milliy o‘zlikni chuqur anglash imkonini beradi.

Interfaol metodlar yordamida:

- o‘quvchilar darsda faol ishtirok etadilar;
- o‘z fikrlarini dalillar bilan himoya qilishni o‘rganadilar;
- tarixiy voqealarga shaxsiy munosabat bildiradilar;
- ijtimoiy, siyosiy va ma‘naviy qadriyatlarini to‘g‘ri baholash ko‘nikmasiga ega bo‘ladilar.

Masalan, “Mustaqillik davrida O‘zbekistonning taraqqiyot bosqichlari” mavzusini muhokama qilishda o‘quvchilar o‘z shaxsiy kuzatuvlarini tarixiy tahlil bilan bog‘lash orqali bilimni chuqurroq o‘zlashtiradilar.

O‘qituvchi faoliyatida interfaol metodlardan foydalanish bosqichlari

Tayyorlov bosqichi: mavzuni chuqur tahlil qilish, dars maqsadini aniq belgilash, mos interfaol metodni tanlash, guruhlarini shakllantirish.

Amalga oshirish bosqichi: darsda o‘quvchilarni faol ishtirok ettirish, savol-javob, bahs-munozaralar, guruhli ishlash, tahlil qilish.

Yakuniy bosqich: o‘quvchilar fikrini umumlashtirish, muhokama natijalarini tahlil qilish, o‘zlashtirish darajasini baholash, yakuniy xulosalarni chiqarish.

Bu bosqichlar orqali tarix darsi nafaqat bilim beruvchi, balki tarbiyaviy, fikrlovchi va muloqotga asoslangan jarayonga aylanadi.

Axborot-kommunikatsion texnologiyalar bilan integratsiya. Zamonaviy interfaol darslarni tashkil etishda AKT vositalaridan foydalanish katta ahamiyatga ega. Tarixiy xaritalar, interaktiv taqdimotlar, video lavhalar, virtual muzeylar, onlayn manbalar yordamida dars mazmuni yanada boyiydi. Masalan, “Buyuk Ipak yo‘li” mavzusida interaktiv xarita orqali savdo yo‘nalishlari, shaharlar va madaniyat almashinuvini jonli ko‘rsatish mumkin. Bu nafaqat o‘quvchilarning diqqatini jalb etadi, balki tarixni chuqurroq anglashga yordam beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tarix fanini o‘qitishda interfaol metodlardan foydalanish o‘quv jarayonini faollashtiradi, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini kuchaytiradi hamda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Tarix darslarida “Aqliy hujum”, “Insert”, “Klaster”, “Munozara”, “Tarmoqli jadval”, “Rol

Date: 17th October-2025

o'ynash" kabi metodlarni qo'llash orqali o'quvchilar faqat tayyor ma'lumotni eslab qolish bilan cheklanmay, balki tarixiy voqealar mohiyatini anglaydi, ularni bugungi hayot bilan bog'lashni o'rganadi.

Politeknikum sharoitida ta'lim olayotgan o'quvchilar uchun interfaol metodlarning ahamiyati yanada yuqori, chunki bu usullar o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlaydi, jamoaviy ishlash ko'nikmasini shakllantiradi, o'z fikrini dalillar asosida himoya qilishni o'rgatadi. Aynan shu jarayon o'quvchida mas'uliyat, mustaqil qaror qabul qilish, milliy qadriyatlarga hurmat bilan qarash, tarixiy voqealardan to'g'ri xulosa chiqarish sifatlarini rivojlantiradi.

Interfaol metodlardan samarali foydalanish uchun o'qituvchining metodik tayyorgarligi, darsga puxta rejalashtirilgan yondashuvi va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni bilishi muhimdir. O'qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki o'quvchini o'ylashga, izlanishga, fikr yuritishga undovchi yetakchi bo'lishi kerak.

Umuman olganda, interfaol metodlarga asoslangan tarix ta'limi — bu o'tmishni o'rganish orqali hozirgi va kelajak hayotga to'g'ri baho bera oladigan, mustaqil fikrlaydigan, vatanparvar, ijtimoiy faol shaxsni shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bois, politeknikum o'qituvchilari tarix fanini o'qitishda innovatsion va interfaol yondashuvlarni doimiy tarzda joriy etib borishlari zamon talabi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" konsepsiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri). – Toshkent: Adolat, 2020.
3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumta'lim muassasalarida o'qitish jarayoniga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish to'g'risida"gi qarori. – Toshkent, 2021.
4. Azizxo'jayeva N. N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2019.
5. Mavlonova R., To'raqulova D., Xodjayeva N. Pedagogika: O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
6. Usmonov Q. Tarix fanini o'qitish metodikasi. – Toshkent: Iqtisod-moliya, 2021.
7. Rajabov Q., Qayumova N. Zamonaviy ta'limda interfaol metodlarning o'rni. – "Pedagogika va psixologiya" jurnali, 2020, №3, 45–52-betlar.
8. Hasanov B. Tarix fanini o'qitishda yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: O'qituvchi, 2020.
9. Jo'raeva M. Interfaol metodlardan foydalanishning nazariy asoslari. – "Kasb-hunar ta'limi" jurnali, 2021, №2, 36–40-betlar.
10. UNESCO. *Interactive teaching methods for history education*. – Paris: UNESCO Publishing, 2019.

